

Kirjallisuuden kääntäminen on teknologisoitumisen kynnyksellä – mutta mitä kääntäjät oikeasti tarvitsevat?

Raportti työpajasta ”Kaunokirjallisuuden kääntäminen ja (käännös)teknologia: tutkimuksen, käytännön ja juridiikan näkökulmia”, XXII KäTu-symposiumi, Helsingin yliopisto, 12.4.2025

DOI: <https://doi.org/10.61200/mikael.176231>

Kristiina Taivalkoski-Shilov
Turun yliopisto

Mikael

Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen aikakauslehti
2025, Vol. 18, Nro 2, s. 379–387

Viittausohje

Taivalkoski-Shilov, Kristiina 2025. Kirjallisuuden kääntäminen on teknologisoitumisen kynnyksellä – mutta mitä kääntäjät oikeasti tarvitsevat? Raportti työpajasta ”Kaunokirjallisuuden kääntäminen ja (käännös)teknologia: tutkimuksen, käytännön ja juridiikan näkökulmia”, XXII KäTu-symposiumi, Helsingin yliopisto, 12.4.2025. *Mikael* 18:1, 379–387. <https://doi.org/10.61200/mikael.176231>

ISSN

1797–3112

Kustantaja

SUOMEN KÄÄNTÄJIEN
JA TULKKIEN LIITTO
FINLANDS ÖVERSÄTTAR-
OCH TOLKFÖRBUND

Toimittajat

Marja Kivilehto ja Laura Ivaska (päätoimittajat), Sari Hokkanen, Olli Philippe Lautenbacher, Minna Ruokonen ja Lena Segler-Heikkilä

Lehden numero

<https://journal.fi/mikael/issue/view/18-2-2025>

Käyttöehdot

<https://journal.fi/mikael/openAccess>

Abstract

This article reports on the workshop “Literary Translation and (Translation) Technology considered from Research, Practice and Legal Perspectives”, which took place at the XXII KäTu Symposium on Translation and Interpreting Studies on 12 April 2025 at the University of Helsinki. It was organized by the project *Narrative Text, Translator and Machine* (University of Turku, 2022–2026), funded by the Research Council of Finland. The aim was to share knowledge on recent research on technology-assisted literary translation and to engage in a dialogue with professionals. The workshop opened with three papers, by Claudine Borg (University of Malta), Lauri Niskanen (University of Turku), and Maarit Koponen (University of Eastern Finland). The second part consisted of a panel discussion. The speakers were translators Jaakko Kankaanpää and Riina Vuokko from the Literary Translators’ Branch of the Union of Journalists in Finland, translator Nina Mäki-Kihniä, who is an advisory board member of the *Narrative Text* project, and Niina Vettensola, LL.M., who is the Executive Director of Sanasto, the Finnish literary copyright society.

Keywords:

literary translation, translation technology, translator-centeredness, post-editing

Avainsanat:

kirjallisuuden kääntäminen, käännosteknologia, kääntäjäkeskeisyys, jälkieditointi

1 Johdanto

Vuoden 2025 Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen (KäTu) symposiumin teemaksi oli valittu ”Varmuus ja epävarmuus”, jolla järjestävät viittasivat erityisesti uuteen teknologiaan, joka luo uhkia mutta myös mahdollisuuksia käännös- ja tulkkausalueelle (KäTu 2025). Teknologia on näkynyt asiatekstinkääntäjien arjessa jo vuosikymmeniä, mutta viime aikoina muutoksia on ollut havaittavissa myös kirjallisuuden kääntämisessä. Suomesakin pieni osa kirjallisuuden kääntäjistä hyödyntää jo nyt käännösmuistia tai konekääntimiä usein tai aina kääntäessään kirjallisuutta, ja yksittäisten henkilöiden työnkuva koostuu yksinomaan konekäännöksen jälkieditoinnista (Ruokonen & Salmi 2024: 145–147). Osa Suomessa toimivista äänikirjakustantamoista, ainakin Storytel-konserni, on käyttänyt ruotsalaisen tekoälykäännösyhtiön, Nuanxedin palveluita (Hämäläinen 2024).

Muutkin kustantamot ovat kertoneet julkisuudessa jälkieditointikokeiluistaan. Tammi testasi kokonaisen kirjan konekääntämistä pilottiprojektissa, jossa Lauri Järvilehdon tietokirja *Konemieli* (2025) julkaistiin englanninkielisenä käännöksenä. Tammen mukaan ”Suomi-englanti-konekäännöksen ja äänikirjan englanninkielisen koneäänien ansiosta teos on kansainvälisen yleisön saatavilla merkittävästi tavanomaista nopeammin (STT 2025).” Kuitenkin sekä konekäännöstä että äänikirjaa oli ollut muokkamaassa useampi kirja-alan ammattilainen, joiden panos häivytettiin Tammen tiedotteissa (Saalo 2025). Tilanne aiheuttaa epävarmuutta kääntäjäpiireissä. Euroopan kirjallisuudenkääntäjien yhdistysten neuvosto CEATL, johon myös KAOS ja SKTL kuuluvat, onkin seurannut tekoälyn käyttöä kustannusalueella hyvin aktiivisesti ja lobannut sen läpinäkyvän ja reilun käytön puolesta (ks. CEATL).

Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa *Kertova teksti, kääntäjä ja kone: käyttäjäystävällistä kaunokirjallisuuden käännösteknologiaa etsimässä* (2022–2026) (ks. Kertova teksti 2025) on tutkittu kääntäjien asenteita ja tarpeita käännösteknologiaan liittyen (Ruokonen ja Salmi 2024; Borg tulossa). Kerätyn datan pohjalta hankkeessa on kehitetty tekoälypohjainen tekstin analyysityökalu, jonka käytettävyyttä testataan syksyn 2025 aikana. Vuoden 2025 KäTussa hanke järjesti työpajan, jonka tavoitteena oli jakaa tutkimustietoa käännösteknologiasta kirjallisuuden kääntämisessä sekä tuoda kuuluviin alan ammattilaisten ääniä paneelikeskustelussa. Parituntinen työpaja oli kaksiosainen: ensimmäinen osa koostui tutkimusryhmän kolmen jäsenen esitelmistä, jälkimmäinen osa alan ammattilaisten paneelikeskustelusta.

2 Kirjallisuuden kääntäminen ja teknologia: kolme tutkimuksen näkökulmaa

Claudine Borg työskentelee Maltan yliopistossa ja toimii myös kirjallisuuden kääntäjänä. Tutkijana Borgin erikoisalaa on kirjallisuuden käännösprosessin tutkimus. *Kertova teksti* -tutkimushankkeessa hän selvitti kirjallisuuden kääntäjän teknologiatarpeita tutkimalla omaa käännösprosessiaan autoetnografisin menetelmin samalla kun käänsi Annie Ernaux'n romaania *L'Événement*¹ maltaksi tavallisessa työympäristössään. Tutkimus koski käännöksen ensimmäisen version laatimista. Borgin tutkimusaineistona olivat muistiinpanot, joita hän teki tiuhaan kääntämisen aikana. Niitä kertyi kaikkiaan 790, ja 54 koski ominaisuuksia, jotka voisivat olla hyödyllisiä kirjallisuuden käännöstyökalussa. Borg (ks. tulossa)

jaottelee ominaisuudet neljään luokkaan sen mukaan, millä käännösprosessin osa-alueella ne voisivat olla avuksi: lähtö- ja kohdetekstin tyylin analyysi, tiedonhaku, käännösprosessin sujuvoittaminen sekä kirjallisuuden kääntämisen tutkimus. Kiinnostavasti yksikään niistä ei liity varsinaiseen kääntämiseen. Täten Borgin tutkimus antaa osviittaa, että prosessoidessaan kohdetekstiä kääntäjä haluaa olla omien aivojensa varassa; teknologiaa tarvittaisiin muihin työvaiheisiin.

Turun yliopiston post doc -tutkija, kirjallisuustieteilijä Lauri Niskanen, on erikoistunut intertekstuaalisuuden tutkimukseen kompleksisten teosten käännöksissä ja uudelleenäännöksissä. *Kertova teksti* -hankkeessa Niskanen on perehtynyt digitaalisen humanismin työkaluihin, joita voidaan hyödyntää kirjal-

lisuuden kääntämisessä. Niskasen esitelmä koski niin kutsuttua lähi- ja kaukoluvun yhdistämistä, joka Roy Youdalen (2020: 6, 24–25) mukaan tukee kirjallisuuden kääntäjän työskentelyä. Lähiluku (Rabassa 1989: 6) tarkoittaa tarkkaa lähtötekstin erittelyä, joka kuuluu olennaisesti kirjallisuuden käännösprosessiin (ks. myös Rossi 2018: 50). Kaukoluvun (Moretti 2013: 48–49) on tarkoitus täydentää lähilukua siltä osin, mihin ihmisaivot eivät kykene. Kääntäjän vaihtoehdot voivat lisääntyä, kun kaukoluvun korpuslingvistiset menetelmät ja tekstin visualisaatio antavat mahdollisimman tyhjentävästi tietoa tekstin tyylillisistä ja kerronnallisista piirteistä (Youdale 2020: 24–25). Lopuksi Niskanen esitteli kaksi ohjelmistoa (Sketch Engine ja Voyant Tools), joita voidaan käyttää kaukoluvussa.

¹ Ernaux, Annie 2000: *L'Événement*. Pariisi: Gallimard. Suomeksi *Tapaus*, kääntäjä Lotta Toivanen, Gummerus 2023.

Maarit Koponen on käännösteknologiaan erikoistunut käännöstieteen professori Itä-Suomen yliopistossa. *Kertova teksti* -hankkeessa hän on mukana käännöstyökalun käytettävyystudkimuksessa. Koponen alusti konekääntämisestä ja jälkieditoinnista kirjallisuuden kääntämisessä. Koponen taustoitti, että jälkieditoinnin ideana on nopeuttaa kääntäjän työskentelyä ja sitä kautta säästää rahaa. Konekääntimen on tarkoitus hoitaa rutiini, jotta kääntäjä voisi keskittyä tekstin haastavampiin kohtiin. Jälkieditoinnin hyödyt eivät kuitenkaan ole automaattisia ja niitä rajoittavat kielipari, tekstilaji ja tilannekohtaiset seikat. Jälkieditoinnista kirjallisuuden kääntämisessä on olemassa kasvava määrä empiristä tutkimusta (ks. esim. Kenny & Winters 2020; Guerberof Arenas & Toral 2020, 2022; Guerberof Arenas ym. 2024). Tutkimuksissa on noussut esiin muun muassa, että jälkieditoinnissa käännösratkaisuilla on tapana konventionaa-

listua, jos jälkieditoija ei kykene irrottautumaan koneen tarjoamasta vaihtoehdosta. Lisäksi on viitteitä siitä, että lukijoiden näkökulmasta jälkieditoitu käännös on vähemmän luova ja vetoava kuin ihmisen kääntämä. Suoraan jälkiedoitettava raakaversio ei siis näyttäisi olevan optimaalinen keino hyödyntää tekoälyä kirjallisuuden kääntämisessä.

3 Paneelikeskustelu: ”konesihteerille” kyllä, jälkieditoinnille ei

Työpajan toisessa osiossa keskeisiksi aiheiksi nousivat suomentajien toiveet käännösteknologian suhteen sekä jälkieditointi. Puhujina olivat suomentajat Jaakko Kankaanpää ja Riina Vuokko Kääntäjien ammattiosasto KAOS ry:stä, suomentaja Nina Mäki-Kihniä, joka on *Kertova teksti* -hankkeen ohjausryhmän jäsen, sekä Sanaston toiminnanjohtaja, OTM Niina Vettensola. Puheenjohtajana toimi Kris-

tiina Taivalkoski-Shilov, joka on *Kertova teksti* -hankkeen vastuullinen tutkija. Lopussa yleisö sai esittää kommentteja.

Panelistien puheenvuoroissa, jotka koskivat suomentajien teknologiatarpeita, kävi ilmi kirjallisuuden käännösprosessin yksilöllisyys ja kääntäjien vaihtelevat suhtautumiset käännösteknologiaan. Siinä, missä Vuokko ei kaipaa minkäänlaisia työkaluja – edes analyysivälineitä – itsensä ja tekstin väliin, Mäki-Kihniä kertoi pitävänsä teknologiasta ja siitä, mitä se tarjoaa. Jälkimmäinen hyödyntää työskennellessään käännösmuistia ja uskoo, että teknologia voi raivata tilaa ajattelulle vähentämällä kognitiivista kuormaa. Mikä tahansa teknologia ei tätä kuitenkaan tee, vaan teknologian pitää Mäki-Kihniän mukaan olla ihmiskeskeistä ja käännösprosessin vaiheisiin ja yksilöllisiin työtapoihin räätälöityä ja sitä kautta työvaiheita hyödyllisesti uudistavaa, jotta se tuottaisi lisäarvoa.

Kankaanpää ei Vuokon tavoin arvosta nykyisiä käännöstyökaluja, mutta kertoi ilahtuneensa Borgin esityksestä: ”kone-sihteerille” olisi käyttöä. Vuokkokin oli hieman samoilla linjoilla. Hän kertoi kaipaavansa työkalua käännöksen muokkamiseen. Kun teksti on käännetty, raakakäännöksen faktantarkistuksessa ja oikoluvussa (aikamuodot, systemaattisuus, tekstin sisäinen logiikka) olisi työkalusta apua.

Eniten keskustelua kirvoitti jälkieditointi, joka rantautuminen Suomeenkin kuohuttaa suomentajien tunteita. Jälkieditointiin liittyy pelko, että se valtaa alan kokonaan, totesi Kankaanpää. Mäki-Kihniä huomautti, että jälkieditoitava massa ei välttämättä täytä editoitavan tekstin kriteerejä, vaan sen käsittelyssä ja arvioinnissa tarvitaan vahvasti kääntämiseen kuuluvaa osaamista. Ongelmana on se, että alan toimijat eivät tiedä, mikä kirjallisuuden eri lajien kääntämisen

prosessi on tai voisi olla, mistä johtuen työkaluja ei ole vielä riittävästi sopeutettu kääntäjien tarpeisiin. Vuokolle jälkieditointi ei ole kääntäjän työtä, koska kääntäminen on raakatekstin kanssa painiskelua, tulkitsemista ja tekstin haltuun ottamista. Suomentajien puheenvuoroja täydensivät Vettensolan huomiot jälkieditoinnista juridiikan näkökulmasta. Hän totesi, että kun käänös on tehty osittain automaattisesti tekoälyä hyödyntäen ja kääntäjä jälkieditoi koneen tekemän käännöksen, on epäselvää, syntykö kääntäjälle tekijänoikeutta. Oikeustapauksia ei vielä ole. Vettensola mainitsi myös, että tekstin ja tiedon louhintaa koskeva sääntely on Suomessa implementoitu tekijänoikeuslakiin mutta oikeuskäytäntöä ei siinäkään vielä ole, koska sääntely on niin tuoretta. Tämän jälkeen keskusteltiin siitä, että jotkut ulkomaiset kirjailijat ovat kieltäneet tekoälyn käyttämisen teostensa käänöksissä. Täten he ovat tulleet kääntä-

jien suojaksi (ks. myös Koponen ym. 2022: 192). Jotkut kustantamotkin kieltävät tekoälyn käytön. Kankaanpään ja Vuokon mukaan Otava-konsernin käänössopimuksissa kääntäjältä on kielletty kääntäminen tekoälyn avulla. Täten kustannusalan käytänteillä voidaan suojella kääntäjiä alaa uhkaavalta teknologialta.

Paneelin lopuksi keskusteltiin yleisökysymyksen pohjalta vielä jälkieditoinnista ja kirjallisuudenlajeista, joihin se mahdollisesti soveltuisi. Kysymys koski ”hömppää” eli viihdekirjallisuutta, johon Suomessa jälkieditoidut kirjat ovat lähinnä lukeutuneet ja joihin tekoälykysyjän mielestä sopisi, kun taas korkeakirjallisuuteen se ei istuisi ollenkaan. Tätä Vuokko kommentoi ilmoittamalla ”suomentavansa ylpeästi hömppää”, joka on kääntäjälle haastavampaa kuin ulkopuolinen voisi kuvitella. Kankaanpää myötäili Vuokkoa toteamalla, että kääntäjälle erityisen haastavaa on saada

aikaan hauskaa sanailua, joka on viihdekirjallisuudelle tunnusomaista; se, mikä on lukijalle helppoa, on vaatinut työtä tekijältä ja kääntäjältä. Omintakeinen korkeakirjallisuus saattaa sen sijaan olla kääntäjälle helpompaa, kun voi piiloutua alkuteoksen outouden taakse. Viihdekirjallisuutta ei siis pidä väheksyä, senkään takia, että se on monen suomentajan tärkeä leipäpuu, kuten yhdessä yleisökommentissa todettiin. Se on lisätulojen lähde korkeakirjallisuuden kääntäjille ja harjoittelukenttä aloitteleville kääntäjille. Jos jälkieditointi korvaa viihdekirjallisuuden varsinaisen kääntämisen, käännöskirjallisuuden ”ekosysteemi” hajoaa (Ziherl 2024: 18).

4 Lopuksi

Kirjallisuuden kääntäjien teknologiatarpeet ovat sekä esitelmien että paneelikeskustelun perusteella hyvinkin vaihtelevia. Työkaluja toivotaan, mutta käännösprosessin eri vaiheisiin. Vaikka työpajassa puhuneiden suomentajien teknologiasuhteessa on eroja, kaikki suhtautuivat kielteisesti jälkieditointiin. Se on toistaiseksi ainoa käännösteknologian muoto, jota kustantamot Suomessa ovat kokeilleet tai integroineet osaksi toimintaansa. Jälkieditoinnin vaikutukset kirjallisuuden kääntämisen rakenteisiin olisi kuitenkin tärkeää tiedostaa. Tekoälyn muunlainen soveltaminen kirjallisuuden kääntämisessä tuottaisi todennäköisesti enemmän lisäarvoa pitkällä tähtäimellä.

Lähdeluettelo

Borg, Claudine tulossa. How Could Technology Facilitate and Augment the Literary Translation Process? Findings from an Autoethnographic Study. *Meta: Translators' journal*.

CEATL s.d. Artificial Intelligence. Saatavissa: <https://www.ceatl.eu/artificial-intelligence> [viitattu 4.10.2025].

Guerberof-Arenas, Ana & Antonio Toral 2020. The Impact of Post-Editing and Machine Translation on Creativity and Reading Experience. *Translation Spaces* 9:2, 255–282. <https://doi.org/10.1075/ts.20035.gue>

Guerberof-Arenas, Ana & Antonio Toral 2022. Creativity in translation. Machine Translation as a Constraint for Literary Texts. *Translation Spaces* 11:2, 184–212. <https://doi.org/10.1075/ts.21025.gue>

Guerberof-Arenas, Ana, Susana Valdez & Aletta G. Dorst 2024. Does Training in Post-Editing Affect Creativity? *The Journal of Specialised Translation* 41, 74–97. <https://doi.org/10.26034/cm.jostrans.2024.4712>

Hämäläinen, Karo 2024. Tekoäly tehdasmaistaa suomennostyön – ”Emme säästä euroja vaan aikaa”. Kirjailijan päiväkirja -blogi 11.4.2024. *Suomen kuvalehti*. <https://suomenkuvalehti.fi/kirjailijanpaivakirja/tekoaly-tehdasmaistaa-suomennostyon-emme-saasta-euroja-vaan-aikaa/> [viitattu 3.10.2025].

Kenny, Dorothy & Marion Winters 2020. Machine Translation, Ethics and the Literary Translator's Voice. *Translation Spaces* 9:1, 123–149. <https://doi.org/10.1075/ts.00024.ken>

Kertova teksti 2025. <https://sites.utu.fi/littra/> [viitattu 6.10.2025].

Koponen, Maarit, Sanna Nyqvist & Kristiina Taivalkoski-Shilov 2022. Translating with Technology. How Digitalisation Affects Authorship and Copyright of Literary Texts. Teoksessa: James Luke Hadley, Kristiina Taivalkoski-Shilov, Carlos S. C. Teixeira & Antonio Toral (toim.). *Using Technologies for Creative-Text Translation*. London: Routledge, 180–198. <https://doi.org/10.4324/9781003094159>

KäTu 2025. Kääntämisen ja tulkkauksen symposiumin ensimmäinen kiertokirje. Saatavissa:

<https://katu-symposiumi.com/ensimmainen-kiertokirje-ja-esitelmointikutsu-3/> [viitattu 3.10.2025].

Moretti, Franco 2013. *Distant Reading*. London: Verso.

Rabassa, Gregory 1989. No Two Snowflakes are Alike. Translation as Metaphor. Teoksessa: John Biguenet & Rainer Schulte (toim.) *The Craft of Translation*. Chicago: University of Chicago, 1–12.

Rossi, Cecilia 2018. Literary Translation and Disciplinary Boundaries: Creative Writing and Interdisciplinarity. Teoksessa: Kelly Washbourne & Ben Van Wyke (toim.) *The Routledge Handbook of Literary Translation*. London: Routledge, 42–57. <https://doi.org/10.4324/9781315517131>

Ruokonen, Minna & Leena Salmi 2024. Finnish Literary Translators' Use of Translation Technology and Tools. Processes, Profiles, and Purposes. *Mikael* 17:1, 138–154. <https://doi.org/10.61200/mikael.136432>

Saalo, Venla 2025. Kaikki kunnia tekoälykääntäjälle? *Särö* 16.4.2025. Saatavissa: <https://saro-lehti.net/lehti/kaikki-kunnia-tekoalykaantajalle/> [viitattu 2.10.2025].

STT 2025. Tekoäly avaa suomalaisen tietokirjallisuuden kansainvälistymiselle uusia mahdollisuuksia. Tammi, tiedote 10.4.2025. Saatavissa: <https://www.sttinfo.fi/tiedote/71069864/tekoaly-avaa-suomalaisen-tietokirjallisuuden-kansainvalistymiselle-uusia-mahdollisuuksia?lang=fi> [viitattu 3.10.2025].

Youdale, Roy 2020. *Using Computers in the Translation of Literary Style. Challenges and Opportunities*. London: Routledge.

Ziherl, Helena 2024. ”Ett sammelsurium av lösningar i stunden”? *En analys av generativ AI översättning i bokbranschen*. Kandidatuppsats, Lunds universitetet. Saatavissa: <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9171006> [viitattu 7.10.2025].

Kirjoittajat

Kristiina Taivalkoski-Shilov on monikielisen käännösviestinnän professori Turun yliopistossa ja vastuullinen tutkija Suomen Akatemian rahoittamassa (päättönumero 350409) tutkimushankkeessa Kertova teksti, kääntäjä ja kone: käyttäjävälittävää kaunokirjallisuuden käännösteknologiaa etsimässä.

Sähköpostiosoite: kristiina.taivalkoski-shilov@utu.fi